

Гладенко Ю. М.
*Директор Департаменту культури,
туризму та релігій
Сумської обласної державної
адміністрації
м. Суми, Україна*

Ронь Я. О.
*аспірант кафедри маркетингу,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

АДАПТИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ДІАЛОГУ ПАМ'ЯТІ В СУСПІЛЬСТВІ

Сучасні виклики, спричинені війною в Україні, вимагають нових напрямів соціальної адаптації та відновлення. Одним із таких напрямів стає адаптивний туризм, як підхід до відновлення в громадах України, що базується на концепції, що туристичний ресурс (природні ландшафти, пам'ятки, культурна спадщина, зокрема місцеві ремесла, традиції тощо) наявний у кожній громаді та має стати ключовим рушієм економічної та психологічної реінтеграції.

Цей напрям фокусується не лише на традиційній фізичній доступності для людей з інвалідністю, але й на створенні інклюзивних локацій, об'єднаних в єдину мережу маршрутів (як засіб ментального відновлення в першу чергу для ветеранів та членів їх сімей, вимушено переселених осіб та формування культури вшанування пам'яті), перетворюючи локальні місця, часто пошкоджені, на унікальні локації з власною історією.

Якщо попередні дослідження сфери інклюзивного туризму зосереджувалися переважно на фізичній доступності туристичних об'єктів, то сьогодні ключового значення набуває емоційна та культурна доступність. Адаптивний туризм у такій гуманістичній парадигмі розглядається не лише як подорож чи відпочинок, а як важлива форма психоемоційного відновлення та суспільного діалогу, що сприяє переосмисленню цінностей, спільної пам'яті та колективного досвіду. У зв'язку з цим, громади повинні приділяти особливу увагу створенню умов для реінтеграції та відновлення, комфортному переходу від воєнного життя до мирного. Під адаптивним туризмом розглядається впровадження в громадах соціокультурної практики, що об'єднує суспільні, освітні, економічні та культурні зв'язки, орієнтовані безпосередньо на психоемоційне відновлення особистості в умовах посттравматичного досвіду.

У цьому контексті адаптивний туризм спирається на кілька концептуальних засад:

- безбар'єрність – створення умов для участі осіб із будь-якими обмеженнями руху, сприйняття чи спілкування;

- інклюзивність – залучення ветеранів, ВПО, осіб з інвалідністю, родин військовослужбовців до спільної туристично-культурної діяльності;
- культурна реабілітація (відновлення мистецтвом) – застосування мистецьких практик (музика, театр, народні ремесла, пленери, арт-резиденції, тощо);
- діалог пам'яті – інтеграція історико-культурних об'єктів та подій у місця пам'яті відповідних маршрутів, що формують повагу до минулого та єдність спільноти через осмислення подій російсько-української війни.

Таким чином, адаптивний туризм поєднує рекреаційний потенціал територій з інноваційними використанням методів культурної комунікації для формування комфортного відновлення психоемоційного балансу. На відміну від традиційних видів туризму, адаптивний туризм фокусується на людині як суб'єкті, а не споживачеві послуг. Його метою є поєднання відпочинку, оздоровлення та реінтеграції травмованої особистості в соціум [1].

Психологи підкреслюють, що участь у подорожах, творчих майстернях чи спільних екологічних акціях у природному середовищі активізує механізми саморефлексії та самопізнання. Туристичне середовище, побудоване на емпатії, відкритості та довірі, виступає своєрідним простором природної терапії у поєднанні мистецтва і природи як факторів реабілітації.

Досвід Лебединської міської територіальної громади (Сумська область) є прикладом ефективної реалізації в окремій громаді державної стратегії у сфері адаптивного туризму та немедичної реабілітації. Ініціатива громади демонструє, як наявні культурні, природні та історичні ресурси можуть бути трансформовані в комплексні адаптивні маршрути для психоемоційного відновлення ветеранів, ветеранок та членів їхніх родин. Розробка та апробація трьох маршрутів за безпосередньої участі ветеранів підтверджує, що адаптивний туризм є не просто рекреаційною послугою, а дієвим інструментом соціалізації, що забезпечує комфортний перехід від воєнного життя до мирного. Організатори, зокрема сектор туризму відділу культури і туризму Лебединської міської ради, спільно з ветеранськими спілками (ЛАВА, «Піксель у вишиванці»), успішно впроваджують завдання стратегічного документу, як приклад, три апробовані маршрути побудовані на принципах «відновлення мистецтвом» і природної терапії, охоплюючи ключові аспекти психоемоційного розвантаження.

Природна терапія та культурний символізм: Маршрут до Шелехівського озера який є першим апробованим маршрутом, орієнтованим на природну терапію та спокій, пролягає через мальовниче село Межиріч до Шелехівського озера. Село Межиріч, розташоване серед зелених пагорбів та чистих річок Лебединської громади, одразу дарує відчуття гармонії та внутрішнього спокою, необхідного для психоемоційного розвантаження ветеранів. Маршрут насичений символічними локаціями, серед яких виділяється ботанічна пам'ятка Межирицька шовковиця. Це унікальне багатовікове дерево, оповите легендами про козаків, виступає як потужний символ стійкості, єдності природи та історії. Такі природні артефакти створюють глибший зв'язок учасників із культурною спадщиною та забезпечують основу для морального перезавантаження через рефлексію над вічними цінностями. Крім того, на маршруті представлена унікальна традиція гончарства с.Межиріч, відомого своїм «задимленим»

способом виготовлення, що становить практичний елемент арт-терапії, інтегруючи ветеранів у місцеву культуру та ремесло. Кінцева точка маршруту – Шелехівське озеро – є справжнім природним дивом, захраним серед лісових масивів, атмосфера якого сповнена тиші та гармонії, що робить його ідеальним місцем для ретрита та відновлення сил.

Історична рефлексія та гастрономія: Маршрут до с. Рябушки – є другим адаптивним маршрутом Лебединської громади, що сфокусований на історичній рефлексії та гастрономії, пролягаючи від Лебедин до села Рябушки. Цей шлях, уздовж мальовничого ландшафту відкриває для ветеранів та членів їхніх родин світ краси і гармонії, залучаючи їх до духовної спадщини Слобожанщини. Першою знаковою зупинкою є Церква Іоанна Богослова, збудована у 1886 році у стилі українського бароко. Храм виступає не лише як пам'ятка архітектури, але й як осередок духовного життя та символ культурного багатства, зберігаючи пам'ять про минуле та формуючи цінності сьогодення. Далі маршрут веде до Дубової алеї Сковороди – символічного місця, пов'язаного із подорожами видатного філософа. Розлогі дуби, які здавна уособлюють силу, стійкість і мудрість, глибоко резонують із філософією Григорія Сковороди про внутрішню свободу та самопізнання. Це місце слугує живим пам'ятником, що зберігає енергію та дух мислителя, заохочуючи учасників до осмислення стійкості та вічних цінностей. Продовження маршруту забезпечує глибоке занурення у природну терапію та спокій. Релаксаційна частина включає відвідування Урочища Бурлюка – місця з буйними лісами, тихими галявинами та звивистими струмками, яке наповнює ветеранів спокоєм, силою та гармонією. Кульмінаційною точкою, що додає маршруту особливого шарму, є ферма оленів, де вони вільно гуляють у своєму природному середовищі. Зустріч з оленями сприяє елементам анімалотерапії, наповнюючи душу захопленням, відчуттям краси та благородства дикої природи. Увесь маршрут, розроблений та супроводжуваний місцевим ентузіастом та підприємцем Іваном Пилипенком, є справжньою подорожжю у світ тиші і внутрішнього спокою, що ефективно об'єднує людей з природою, що є необхідним для відновлення психоемоційного балансу [2].

Оазис Здоров'я та Символізм Відновлення - третій адаптивний маршрут Лебединської громади, як приклад інтеграції природно-санаторних ресурсів та символічних практик для релаксації та реабілітації ветеранів. Розробка цього маршруту відбулася також за ініціативи сектору туризму відділу культури і туризму виконавчого комітету Лебединської міської ради у співпраці з ветеранськими громадськими об'єднаннями, такими як «ЛАВА» та БФ «Піксель у вишиванці». Маршрут починається з відвідування символічного місця здійснення бажань – «Дуба пам'яті, сили та надії». Цей природний об'єкт, створює ментальний якір для ветеранів, дозволяючи їм насолодитися пахощами хвойно-листяного лісу та провести перше психологічне розвантаження. Ключовою зупинкою є санаторій «Токарі-Бережки», де учасники знайомляться з реабілітаційними процедурами для ветеранів, мають змогу скуштувати місцеву мінеральну воду та прогулятися алеями, наповнюючи легені свіжим лісовим повітрям. Така інтеграція туристичного маршруту з існуючою медичною

інфраструктурою створює цілісний ланцюжок відновлення. Кульмінаційна частина маршруту на березі затоки Псла, де в атмосфері тиші та спокою ветерани змогли порелаксувати, поспілкуватися та виконати вправи для психологічного розвантаження, підготовлені організаторами, підтверджуючи, що місцева природа є справжньою терапією. Важливою складовою, що додає елемент інклюзивного діалогу пам'яті, стало проведення пам'ятного заходу: з нагоди Дня пам'яті захисників України ветеранам було запропоновано виготовити символічний сонях, на пелюстках якого вони могли зафіксувати слова шани та побажання. Загальний результат маршруту підтвердив, що тихий простір та природна місцевість громади створюють ідеальні умови для того, щоб ветерани могли відновити сили та розслабитися після пережитого [3].

З метою реалізації Плану внутрішньої стійкості України Міністерством розвитку громад та територій впроваджується проект «Єдиний маршрут місцями пам'яті». Сумщина однією з перших прийняла удар повномасштабного вторгнення у 2022 році й має відповідні знакові локації: Привокзальна площа, м. Тростянець (Тростянецька ТГ), КЗ «Охтирський міський краєзнавчий музей» (Охтирська ТГ), Державний ліцей-інтернат «Кадетський корпус» ім. І.Г. Харитоненка, м. Суми (Сумська ТГ), Виставкова експозиція знищеної ворожої техніки, м. Лебедин (Лебединська ТГ), Пам'ятний знак - «Вони закрили собою Суми» (Верхньосироватська ТГ).

Меморіалізація російсько-української війни є важливим етапом у формуванні національної пам'яті про героїв війни та події, які визначають сучасну історію України. Місця пам'яті, місця спротиву й відродження стають елементами інтерактивного діалогу між поколіннями. Важливо, що участь у таких подорожах не передбачає ролі спостерігача – кожен учасник стає співтворцем спільної історії. Це перетворює туристичну діяльність на механізм колективного осмислення травми та переосмислення ідентичності [3].

Адаптивний туризм в умовах післявоєнного відновлення України стає не лише економічним чи соціальним напрямом, а й ціннісним вибором суспільства, орієнтованим на гідність, пам'ять і людяність, який формує нову модель взаємодії людини, культури та простору – модель співпереживання й діалогу.

Список використаних джерел:

1. Відновлення мистецтвом й адаптивний туризм – ресурс громад в сфері немедичної реабілітації. URL: https://www.youtube.com/watch?v=nO_07sTStoQ.
2. Адаптивний туризм для ветеранів: новий релаксаційний маршрут гармонії та відновлення. URL: <https://surl.li/xgiulh>.
3. Адаптивний туризм для ветеранів: у Лебединській громаді відбулась апробація нового маршруту. URL: <https://surl.li/oamnic>.
4. Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики обговорив питання меморіалізації російсько-української війни та культурних послуг для відновлення ветеранів URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257987.html